

24 часа
09.07.2026 г.

Весела Караиванова: Пенсиите, които не са свързани с труд, да се плащат от социалната система

Цветелина Стефанова

- Г-жо Караиванова, от 1 юли пенсиите се осъвремениха по швейцарското правило със 7,8%. Кои пенсионери получиха увеличение?

- От 1 юли влезе в сила решението на Надзорния съвет на НОИ за осъвременяване на пенсиите със 7,8% по т.нар. швейцарско правило. Най-важното за хората е, че увеличението се прилага служебно - никой не трябва да подава заявление или да предприема допълнителни действия, за да получи по-високия размер на пенсията си. Осъвременяването засяга около 2 038 400 пенсионери. То обхваща всички лица с отпусната пенсия до 31 декември 2025 г., включително тези, които получават т.нар. вдовишка добавка. Това е частта от пенсията на починал съпруг или съпруга, която също се увеличава със 7,8%. Увеличение получават и хората със социална пенсия за старост. Тя нараства от 170,51 на 183,81 евро. Тъй като размерите на останалите пенсии, несвързани с трудова дейност (социална пенсия за инвалидност, пенсия за гражданска инвалидност, пенсия за военна инвалидност, персонална пенсия), се определят като процент от социалната пенсия за старост, от 1 юли 2026 г. и техните размери са увеличени със 7,8%.

Увеличение на изплащания размер на пенсията няма да получат хората, чиито пенсии са ограничени до действащия максимален размер на пенсиите. При тях действителният размер ще бъде коригиран, но пенсията ще остане ограничена на максимума. Пенсиите, отпуснати през 2026 г., ще бъдат индексирани по швейцарското правило от 1 юли догодина.

- Колко ще стане средната пенсия?

- Очакваме средната пенсия през юли 2026 г. да достигне 560 евро, като увеличението е средно с около 40 евро на пенсионер.

- Колко пенсионери ще получат новия размер на минималната пенсия?

- От 1 юли 2026 г. минималният размер на основната пенсия за осигурителен стаж и възраст става 347,51 евро, а минималните размери на останалите видове трудови пенсии (инвалидни, наследствени) се определят като процент от нея.

- При колко от тях реалният размер е под тази сума и държавата ще продължава да им доплаща?

- При 801 790 лица реалният размер на пенсията е под минималния за съответния вид и държавата ще продължи да доплаща до минималния размер.

- Колко струва това доплащане?

- Сумата на това доплащане е около 80 млн. евро на месец. Гарантираният минимален размер на пенсиите е израз на социалната функция на пенсионната система. В същото време той показва и натрупаните през годините дисбаланси между осигурителния принос и размера на получаваната пенсия – въпрос, който изисква дългосрочен и последователен подход в политиката по осигуряването.

- Колко пенсионери ще продължават да получават пенсии под линията на бедност и след 1 юли?

- Към края на юни пенсии с изплатен размер под линията на бедност, която в момента е 390,63 евро, получаваха около 850 000 пенсионери. След осъвременяването от 1 юли със 7,8% доход от пенсия под линията на бедност ще продължат да получават 712 600 пенсионери.

Тук е важно да направим едно разграничение - линията на бедност е социален показател, докато пенсионната система по своята същност има социалноосигурителна функция. Размерът на пенсията зависи най-вече от продължителността на осигурителния стаж и от размера на осигурителния доход, върху който са внасяни вноски. Преодоляването на бедността е задача преди всичко на системата за социално подпомагане, докато ролята на пенсионната система е да гарантира права на базата на съответния осигурителен принос.

- Има и друга новост - т.нар. ковид добавка вече няма да важи за новите пенсионери. Тя обаче остава в размера на минималната пенсия - това не е ли поредното изкривяване?

- Запазването на целевата сума за подпомагане на пенсионерите по време на ковид кризата, макар и в друг вид, е тема както на социалната, така и на осигурителната политика. Ето защо основателно предизвиква дискусии сред експерти и граждани.

Начинът, по който в миналото бе вградена ковид добавката в пенсионната система, действително създаде усещане за неравнопоставеност, тъй като тя не е свързана с осигурителен принос. От социална гледна точка обаче тя изигра своята роля на инструмент за подпомагане на хората с най-ниски доходи.

От 1 юли 2026 г. добавката от 60 лв. (30,68 евро) вече не се включва в размера на новоотпуснатите пенсии, освен ако началната дата на пенсията е преди тази дата. Това произтича от отменена разпоредба в преходните и заключителните разпоредби на Кодекса за социално осигуряване, според която при пенсии, свързани с трудова дейност, отпуснати с начална дата 1 юли 2022 г., в размера им се включваше въпросната сума.

За държавното обществено осигуряване(ДОО) това е връщане към основния осигурителен принцип - при изчисляване на размера на пенсията да имат значение основно елементите, отразяващи реалния осигурителен принос на човека. От тази гледна точка НОИ ще продължи да комуникира ясно и достъпно тази промяна, за да не оставя поле за недоразумения сред бъдещите пенсионери.

- От 1 април служебно преизчислихте пенсиите на работещите пенсионери. Какви са резултатите?

- То обхваща всички пенсионери, които през предходната година са придобили допълнителен осигурителен стаж след пенсионирането си. Преизчислени бяха над 356 000 пенсии, като средното увеличение при пенсиите за осигурителен стаж и възраст е 9,03 евро. При пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест нарастването е средно с 9,04 евро, а при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване - 5,12 евро.

Тази процедура е изцяло автоматизирана и не изисква подаване на заявления или представяне на други документи от работещите пенсионери.

- "Прогресивна България" възложи на Сметната палата да направи одит и на пенсионноосигурителната система. Преди това пък Народното събрание поиска пътна карта. Какви мерки според вас трябва да се вземат задължително?

- Екипът на НОИ ще окаже пълно съдействие на всеки законово възложен одит. Работим при ясни правила, публикуваме редовно отчети и експертни анализи и предоставяме необходимата информация на компетентните органи. За нас одитът е инструмент за деклариране на институционална прозрачност, а не повод за притеснения.

Що се отнася до това какви мерки са необходими за гарантиране на устойчивостта на пенсионноосигурителната система, експертните анализи последователно показват необходимостта от конкретни действия в няколко насоки. На първо място това е повишаването на събираемостта на осигурителните вноски и ограничаване на сивата икономика. Стремежът трябва да е към осигуряването на по-дълъг трудов живот и по-пряка връзка между осигурителния принос и размера на пенсията. Постепенното ограничаване на практиката чужди за системата социални функции на държавата да се финансират през държавното обществено осигуряване също трябва да бъде взето предвид. Важно е гарантирането на стабилност и предвидимост на решенията, свързани с развитието на пенсионната система.

Като управител на НОИ бих подчертала, че най-важното условие е дългосрочният политически консенсус. За никого не са от полза честите промени и инцидентните решения, защото истинският ефект от въвеждането на всяка нова мярка при пенсиите се проявява едва след десетилетия.

- От години си говорим за проблема с инвалидните пенсии, които стават все повече. Сега в преходните и заключителните разпоредби имате малки предложения - за да правите проверки, как ще помогнат те? В дългосрочен план какво може да се направи? В Сърбия например не се позволява работа на хора с пенсия за инвалидност, защото тя се дава само за пълна неработоспособност. В Белгия и Германия има праг на доходите, който, ако се мине, пенсията се спира.

- Искам да направя важно уточнение, защото усещам, че тъкмо тук е основният риск от неразбиране: достъпът на медицинските комисии до здравни данни в Националната здравноинформационна система не е и няма да бъде генерален подход за контрол над решенията на ТЕЛК/НЕЛК. Той ще бъде възможен само и единствено при случаи на съмнение за злоупотреба, само при наличие на сигнал от прокуратурата и само в рамките на вече образувано досъдебно производство. За мнозинството от хората, получили решение на ТЕЛК/НЕЛК добросъвестно, не се предвижда никаква проверка на медицинското им досие. Механизмът е насочен изключително към случаите, при които вече има съмнения за конкретно нарушение, а не към хората с увреждания като цяло.

Тази промяна в Закона за здравето цели уреждането на случаите, при които след постановяване на експертното решение на ТЕЛК/НЕЛК, както и след изтичане на срока за неговото обжалване в хода на наказателно производство се открият факти и обстоятелства от значение за преценката на процента трайно намалена работоспособност, вида и степента на увреждане, срока на инвалидността и/или датата на инвалидизиране - а оттам и за правото и размера на пенсията.

При настоящата нормативна уредба не съществува правен механизъм за преразглеждане на подобни експертни решения извън хипотезите по чл. 99 от Административнопроцесуалния кодекс, който е с ограничено приложение. Затова подкрепяме този нов текст в Закона за здравето, който да даде възможност единствено в тези ограничени случаи, при които вече е образувано досъдебно производство по сигнал на прокуратурата, ТЕЛК по искане на НОИ да се произнесе отново относно освидетелстването на лицето. Това може да става при данни за използвани неистински

медицински документи или документи с невярно съдържание например. Или след представяне на актуална медицинска документация и извършване на преглед.

Въпросите около медицинската експертиза на работоспособността и контрола върху институциите, които я осъществяват, действително заслужават задълбочено внимание, но те са в компетенциите на Министерството на здравеопазването.

По отношение на моделите, прилагани в други държави, като при посочените от вас примери, това са решения, които засягат основите на осигурителната система и е редно да бъдат обсъждани с участието на всички компетентни институции и социални партньори. НОИ има анализ за условията и правото за получаване на инвалидна пенсия в страните от ЕС и той показва, че България е най-щедра по отношение на права за предоставяне на инвалидна пенсия.

- Това е поредното правителство, което говори и за изваждане на нетрудовите пенсии от ДОО. Какъв ще е ефектът от това?

- В проекта на Закона за бюджета на ДОО за 2026 г. са предвидени 264,7 млн. евро за пенсии, несвързани с трудова дейност.

Идеята за извеждане на тези пенсии (социални пенсии за старост, за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за военна и гражданска инвалидност и др.) извън системата на държавното обществено осигуряване не е нова, тя се обсъжда от години. По същество те представляват форма на социално подпомагане, тъй като лицата реално не са внасяли осигурителни вноски, за да придобият право на тях. Този вид плащания не са обвързани с осигурителен стаж, но в момента се административат и изплащат чрез НОИ, а средствата за тях постъпват като трансфер от държавния бюджет.

Подобна промяна би повишила прозрачността на публичните финанси. Нетрудовите плащания имат социален характер и логично биха могли да се изплащат пряко от държавния бюджет, а не през осигурителната система. Това ще покаже още по-ясно какъв е действителният финансов баланс на държавното обществено осигуряване.

- Максималният осигурителен доход и минималните осигурителни прагове ще се вдигнат. Бизнесът е против, а синдикатите смятат, че това е малка крачка. Какъв обаче ще е ефектът?

- При коректност и плащане от страна на работодателите на по-високите минимални осигурителни прагове ефектът за хората се състои в повече права – по-високи бъдещи пенсии и по-големи обезщетения за майчинство, болнични и безработица. Същото се отнася и за увеличението на максималния осигурителен доход - хората, осигурени на по-висок доход, ще получават по-високи обезщетения и пенсии в бъдеще. За тях това означава по-адекватни осигурителни права, базирани на доходи, които по-реално отразяват техния осигурителен статус както по отношение на бъдещите пенсии, така и на обезщетенията за временна неработоспособност, майчинство и безработица. За работодателите увеличението действително означава по-високи разходи за труд, но в дългосрочен план подобни мерки подпомагат финансовата устойчивост на осигурителната система.

- И както заговорихме за осигуровки - част от държавните служители ще започнат да ги плащат. Има такива, които са притеснени от този факт, но това дългосрочно не води ли и до по-високи обезщетения и пенсии, които държавата ще трябва да им плаща?

- От 1 август се предвижда държавните служители да започнат да правят лични осигурителни вноски, но техните брутни заплати ще бъдат увеличени така, че нетният им доход да не се намалява.

По-високите брутни заплати, съответно - по-високият брутен осигурителен доход, в средносрочен план ще доведат до по-високи размери на обезщетенията за временна неработоспособност, майчинство и безработица. В дългосрочен план индивидуалният коефициент, който представлява съотношението между осигурителния доход на лицето и средния осигурителен доход за страната, ще бъде по-висок, което означава по-добра пенсия в бъдеще.

- Населението в България застарява значително по-бързо от средното за ЕС, като страната ни се нарежда на второ място в целия ЕС. Това оказва влияние и на публичните финанси и е ясно, че системата не може да издържи без дотиране от данъци. Как може да се стопи дефицитът в ДОО според вас?

- Демографските процеси в България са реален и добре познат фактор, който се отразява пряко върху устойчивостта на всяка осигурителна система от разходопокривен тип, а тези процеси няма как да бъдат преодоляни бързо.

Няма еднозначно решение на този въпрос. Необходима е комбинация от мерки. Това включва повече заети хора на пазара на труда, по-висока производителност и по-високи доходи. Важни са още усилията за ограничаване на недекларирания труд и по-добрата събираемост на осигуровките. Отново ще спомена оставането за по-дълго на пазара на труда и ясното разграничаване между социални и осигурителни плащания.

Функциите на НОИ са да предоставя обективните параметри на системата и необходимите разчети. Въпросите за приходната политика, размера на осигурителните вноски и структурните промени са от компетенциите на законодателната и изпълнителната власт. В моментите на широк обществен дебат осигурителната институция продължава да изпълнява стриктно законовите си задължения към пенсионерите и осигурените лица. А предвид актуалните демографски тенденции, гарантирането на ефективността на системата става все по-важна.

- При последния ни разговор си говорихме и за изкуствения интелект. Как той може да ви помогне при разкриването на измами?

- Изкуственият интелект има голям потенциал при анализа на големи масиви от данни, както и при контрола върху осигурителните модели и практики. С негова помощ можем много по-бързо да откриваме нетипични модели, необичайни съвпадения, рисково поведение на работодатели и осигурени лица, както и съмнителни практики при краткосрочната медицинска експертиза и при експертизата на трайно намалената работоспособност. И това може да става значително по-бързо, отколкото чрез традиционните проверки.

Искам да подчертая обаче, че окончателните решения винаги остават в ръцете на експертите. Изкуственият интелект може да бъде само инструмент за подпомагане на анализа, но не заместител на професионалната преценка на един специалист с години опит в системата.